

Abstract. This article provides a comprehensive historical and linguistic analysis of the orthographic system of Kipchak written monuments. In Turkology, the language of written sources of the ancient and medieval periods is regarded not only as a historical source, but also as valuable material for identifying the structural features of the vernacular. The study identified three main principles that shaped the writing tradition of Kipchak monuments: the phonetic, the invariant, and the citational (original) principles. The phonetic principle aimed at conveying as accurately as possible the features of spoken language in writing. The article presents specific examples of such phenomena as labial harmony, voicing of consonants, and the omission of short vowels. The invariant principle reflected the preservation of stable morphological forms: it was shown that instead of multiple variants of affixes, a single invariant form was consistently used. The citational principle was manifested in rendering Arabic-Persian loanwords in their original graphic form. As the main sources of the research, monuments such as Codex Cumanicus, Abu Hayyan's Kitab al-Idrak, and Qutb's Khosrow and Shirin were analyzed. It was established that these monuments had a significant influence on the old Kazakh written language and contributed to the preservation of elements of the vernacular within it. The scientific novelty of the article lies in the comprehensive analysis of the orthographic system of the Kipchak language in its interrelation with the spoken language. The writing tradition of the Kipchak monuments made a considerable contribution to understanding the stages of the historical development of the Kazakh language, the features of its phonetic system, and the processes of forming its national specificity.

Keywords: Kipchak language, written monument, orthographic principle, phonetic principle, invariant principle, citational principle, old Kazakh written language.

Автор туралы мәлімет

Мамырбек Гүлфар Мәжитқызы – филология ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор, А.Байтұрсынұлы атындағы Тіл білімі институты, Қазақстан Республикасы, e-mail: gulfar76@mail.ru, ORCID: 0000-0002-7399-2122.

Сведения об авторе

Мамырбек Гульфар Мажитовна – кандидат филологических наук, ассоциированный профессор, Институт языкознания имени А.Байтұрсынова, Республика Казахстан, e-mail: gulfar76@mail.ru, ORCID: 0000-0002-7399-2122.

Information about the author

Gulfar Mamyrbek – candidate of philological sciences, associate professor, Institute of linguistics named after A. Baitursynov, Republic of Kazakhstan. e-mail: gulfar76@mail.ru, ORCID: 0000-0002-7399-2122.

Редакцияға енуі 01.08.2025

Жариялауға қабылданды 25.09.2025

[https://doi.org/10.53360/3080-3861-2025-3\(3\)-5](https://doi.org/10.53360/3080-3861-2025-3(3)-5)
FTAMP: 16.01.11

Ғ.А. Түсіпбекова, А.А. Жұмағазыева*

Шәкәрім университеті,

071412, Қазақстан Республикасы, Семей қ., Глинка к-сі, 20 А

*ORCID: 0009-0000-8894-2016

*e-mail: anelzhumagazieva09@mail.ru

ҚАЗАҚ ТІЛ БІЛІМІНДЕГІ ГЕНДЕРЛІК ЛИНГВИСТИКАНЫҢ ДАМУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Аңдатпа. Бұл мақалада қазақ тіл біліміндегі гендерлік лингвистика саласының даму ерекшеліктері зерттеледі. Гендерлік лингвистика – тіл ғылымының жаңадан қалыптасып келе жатқан саласы ретінде қазақ тілінде әйелдер мен ерлердің тілдік мінез-құлықтарының ерекшеліктерін, гендерлік стереотиптер мен әлеуметтік рөлдерді анықтауды мақсат етеді. Мақаланың негізгі мақсаты – қазақ тіліндегі гендерлік лингвистикалық құбылыстарды анықтап, олардың дамуы мен қазіргі жағдайын зерттеу. Зерттеу барысында қазақ тілінің гендерлік ерекшеліктері мен құрылымдық аспектілері салыстырмалы түрде талданады. Әсіресе, әйелдер мен ерлерге қатысты қолданылатын лексикалық бірліктер, фразеологизмдер мен метафоралар терең талқыланып, олардың тілде қандай рөл атқаратыны, уақыт пен кеңістік бойынша өзгеру динамикасы зерттеледі.

Сондай-ақ, гендерлік нормалардың мәдениетаралық аспектерін зерттеуге ерекше назар аударылады. Бұл қазақ тіліндегі гендерлік құбылыстарды басқа тілдер мен мәдениеттердің контекстінде қарастыруға мүмкіндік береді. Зерттеу әдістері ретінде талдау, салыстыру, және анализ жасау әдістері қолданылады. Қазақ тіл білімін зерттеушілердің еңбектеріне сүйене отырып, гендерлік лингвистиканың теориялық негіздері мен практикалық аспектілері қарастырылады. Бұл жұмыс қазақ тіліндегі гендерлік аспектілердің дамуы мен өзгерістерін айқындауға және осы саладағы болашақ зерттеулердің бағыттарын белгілеуге септігін тигізеді.

Тірек сөздер: гендерлік лингвистика, гендерлік стереотиптер, әлеуметтік рөлдер, лексикалық бірліктер, мәдениетаралық салыстыру, гендерлік нормалар, тіл білімі.

Кіріспе

Гендерлік лингвистика тіл ғылымының жаңадан қалыптасып келе жатқан саласы. Бұл ғылым әлі толық жүйеге түсіп үлгермеген, сондықтан қазақ тіл біліміндегі гендерлік бағытты айқындау және дамыту – отандық тіл теориясы үшін өте маңызды. Осы бағытта гендерлік лингвистика ғылымының әдіснамалық негізі, зерттеу әдістемесі мен ұстанымдарын нақты анықтау қажет деп білеміз. Тілдің гендерлік жіктелу факторы – әйелдер мен ерлер тілі дамуының қозғаушы күші екені анық. Тілдің құрылымдық жіктелімін жүргізу арқылы гендердің әлемдік тілдер мен мәдениеттерде алатын орнын анықтап, әйелдер мен ерлердің қарым-қатынасындағы мінез-құлық ерекшеліктерін, гендерлік нормалардың уақыт пен кеңістік бойынша өзгеруін, сондай-ақ әйел мен ер адамды айқындайтын тілдік және стильдік белгілерді, тілді меңгерудегі гендердің рөлін зерттеуге болады. Әлемдегі барлық тілдерге қатысты гендерлік сипаттамалардың бар екені белгілі, алайда оны толық қамту мүмкін емес. Сондықтан әлемдік тіл біліміндегі зерттеулерді жинақтап, гендерлік лингвистиканы салыстыра отырып дамыту әр ұлттың тілі негізінде теориялық пайымдаулар арқылы жүзеге асырылуы тиіс.

Тілдегі гендерлік зерттеулердің мақсаты – жыныстардың тіл арқылы қандай әдістермен көрініс табатынын, қандай мағыналық өрістерде байқалатынын және олардың қандай жағдайда, қалай бағаланатынын тілдік бірліктер арқылы анықтау. Осы тұрғыда гендерлік тілдік ерекшеліктердің түрлі тілдерде бейнелену деңгейін саралаудың маңызы зор. Демек, гендерлік сипаттардың тілдік деңгейлерде көрініс табуын сипаттау, «жыныс» ұғымының концептуалдану жолдарын білдіретін тілдік амалдарды айқындау, «әлемнің гендерлік тілдік суретін» (гендерлік концепт, гендерлік стереотиптер) анықтау және соған сәйкес мәдениетаралық салыстыру жүргізу гендерлік зерттеулердің өзекті бағыттары болып табылады. Тілді гендерлік аспектіде талдауда құндылықтық және этномәдени ерекшеліктерді ескере отырып, мәдени басымдықтардың рөлін ұғыну аса маңызды. Мәдени доминанттарды зерттеу, тіпті басқа ғылым салаларының мәліметтерін қолданса да, алдымен лингвистикалық білімді (лексикалық, фразеологиялық бірліктерді жинақтау, сөздіктерден, мақал-мәтелдер жинағынан, көркем әдебиеттен және басқа қажетті мәтіндерден мәлімет жинау) меңгеруді талап етеді.

Материалдар мен әдістер

Бұл мақаланың негізінде қазақ тіл біліміндегі гендерлік лингвистиканың даму ерекшеліктері зерттелді. Зерттеу барысында талдау, салыстыру және анализ жасау әдістері қолданылды. Әдіснамалық тұрғыда, мақаланың негізгі мақсаты – гендерлік лингвистика саласындағы қазақ тіліндегі тілдік құбылыстарды зерттеу және олардың даму ерекшеліктерін анықтау. Зерттеу үшін қазақ тіліндегі қазіргі және тарихи кезеңдердегі мәтіндер, әдеби шығармалар, ауызекі тіл материалдары, сондай-ақ түрлі тілдік деректер (лексикалық бірліктер, тұрақты сөз тіркестері, мақал-мәтелдер, фразеологизмдер) пайдаланылды. Сонымен қатар, гендерлік лингвистиканың теориялық негіздерін зерттеу үшін қазақ және орыс тілдеріндегі белгілі ғалымдардың еңбектері, халықаралық лингвистика саласындағы ғылыми мақалалар мен зерттеулерге де сүйенілді.

Талдау арқылы қазақ тіліндегі гендерлік құбылыстар мен олардың тілдік құрылымда қалай көрінетіндігі жан-жақты қарастырылды. Әсіресе, әйелдер мен ерлерге қатысты қолданылатын лексикалық бірліктер, грамматикалық формалар, сөз тіркестері, фразеологизмдер мен метафоралар терең талданды. Тілдегі гендерлік ерекшеліктерді құрылымдық және семантикалық тұрғыдан зерттеу арқылы олардың мәдени және әлеуметтік мәні ашылды. Қазақ тіліндегі гендерлік белгілерді басқа тілдердегі ұқсас құбылыстармен

салыстыру, әсіресе, әлемдік тілдер мен мәдениеттердегі гендерлік көріністерді салыстыра зерттеу маңызды болды. Салыстыру әдісі арқылы қазақ тіліндегі гендерлік құбылыстардың әмбебаптығы мен ерекшеліктері анықталды. Зерттеуде қазақ тіліндегі гендерлік тілдік белгілердің даму тарихы мен олардың қазіргі жағдайы қарастырылды. Әсіресе, қазақ тілінің гендерлік аспектілерінің уақыт өте өзгергені, әлеуметтік және мәдени өзгерістермен байланысты жаңа құбылыстар мен терминдердің пайда болуы, сондай-ақ гендерлік стереотиптердің тілде қалай бейнеленетіні зерттелді. Сонымен қатар, гендерлік нормалардың тілдік көрінісіндегі ауысулар мен трансформациялар да талданды. Гендерлік лингвистикада мәдениетаралық салыстырулар жүргізу маңызды орын алады. Бұл әдіс қазақ тіліндегі гендерлік белгілердің өзге мәдениеттер мен тілдерде қалай көрініс табатынын зерттеуге мүмкіндік береді. Сонымен қатар, әртүрлі мәдениеттердегі гендерлік концепттер мен таптаурындардың тілде қалай көрінетінін салыстыру арқылы қазақ тіліндегі гендерлік құбылыстардың өзіндік ерекшеліктері айқындалады.

Зерттеу барысында Ы. Алтынсарин, А. Байтұрсынұлы, Қ. Жұбанов, Ә. Ахметов, Б. Хасанұлы, Е. Коробцева, А. Кирилина және басқа да қазақ және орыс тіл білімінің ірі өкілдерінің еңбектері кеңінен пайдаланылды. Бұл ғалымдардың еңбектерінде тілдің әлеуметтік аспектілері, мәдениетпен байланысы, сондай-ақ тілдегі гендерлік айырмашылықтарды көрсетуге бағытталған зерттеулер терең орын алған. Мысалы, Ы. Алтынсарин мен А. Байтұрсынұлы тіл мен қоғам арасындағы байланысты зерттей отырып, тілдегі әлеуметтік рөлдерді айқындаған. Қ. Жұбанов пен Ә. Ахметов қазақ тілінің құрылымдық және семантикалық ерекшеліктерін талдай отырып, тілдегі гендерлік аспектілерді зерттеген. Осы ғалымдардың ғылыми тұжырымдары мен концепцияларына сүйене отырып, гендерлік лингвистика саласындағы қазақ тілінің ерекшеліктері анықталды. Сонымен қатар, зерттеудің негізгі бағыты ретінде қазақ тіліндегі гендерлік құбылыстар мен олардың қоғамдағы әлеуметтік рөлі, тілдегі гендерлік теңдік мәселелері, гендерлік стереотиптердің тілде қалай көрінетіні мен қалыптасуы және гендерлік нормалардың уақыт өте қалай өзгергені қарастырылды. Зерттеу әдістерінің бірегейлігі мен көпжақты талдауы қазақ тіл біліміндегі гендерлік лингвистиканың жаңа бағыттарын айқындауға және оның даму келешегін болжауға мүмкіндік береді.

Нәтижелер мен талқылау

Кез келген ұлттың гендерлік болмысы ғасырлар бойы қалыптасып, жетіліп отырады. Қазақ халқының гендерлік келбеті де сондай ұзақ тарихи үдерістің нәтижесі болып табылады. Қазақ тіл ғылымы толық дамығанға дейін қазақ тіліндегі гендерлік бірліктер бірден тілтанымдық тұрғыда қарастырылған жоқ. Қазақ халқының этнографиялық болмысы, ауызша шығармашылығы мен мәдениетін зерттеген зерттеушілер тарапынан гендерлік мазмұндар жазбаша түрде белгіленіп, екі жыныс негізінде қазаққа тән ерекшеліктер сипатталған. Қазақ тіл ғылымында гендерлік ерекшеліктер бұрыннан назардан тыс қалмаған. Айталық, қазақтың ағартушы және зиялы тұлғалары Ш. Уәлиханов, Ы. Алтынсарин сынды ғалымдардың ғылыми әрі ғылыми-этнографиялық мұраларында бұл мәселелер ескерілген.

Ағартушылық мәдениетте басты назар адамға аударылды. Шоқан Уәлиханов Ағартушылық дәуірде басты назар адамға бағытталды. Шоқан Уәлиханов сыртқы жұртқа «дала тұрғындарын» таныстыруды мақсат етті. Осы міндет аясында ол қазақ пен қырғыз халықтарының аңыздарын, салт-ғұрыптарын, дінін және тілін зерделеді. Ол қазақ арасында кең таралған тәңіршілдік пен шаманизмге назар аударып, ислам дінінің мәдени тұтастығына ерекше мән берді. Ғалымның «Қазақтардағы шамандықтың қалдықтары», «Қашқар сапарынан жазбалар», «Даладағы мұсылманшылық жөнінде» сияқты ғылыми-этнографиялық еңбектерінде қазақ және өзге түркі халықтарының мәдени болмысына жан-жақты талдау жасалған. Бұл еңбектерде жынысқа байланысты әлеуметтік-мәдени астары бар тілдік деректер кеңінен қамтылған. Мысалы, Шоқан Уәлиханов әйелдерге тән сөйлеу үлгісінің дәстүрлі сипатын осылайша түсіндіреді: «Қазақтарда от – үйдің киесі, шам-шырағы, сондықтан да жаңадан түскен жас келіншек үлкен үйдің отына тағзым етуге (сәлем етуге)

тиіс. Бұл салт моңғолдарда неке қию дәстүрінде орын алады. Моңғолдармен салыстырғанда, қазақтарда отқа табыну дәстүрінің ұмытылып бара жатқаны байқалады».

...Жаңа түскен жас келін алдымен өз отауына аяқ баспас бұрын, қайын атасының шаңырағына кіріп, құрмет көрсетуі қажет, содан кейін қалыңдық атасының ошағына бір қасық май тамызады. Бұл салт-дәстүр «отқа май құю» деп аталады. Жас келін сәлем бергенде, «аруақтар разы болсын» деп тізесін бүгіп, иіліп: «От ана, Май ана, мейіріңді төге көр!...» деп тілек айтады. Ошаққа тамызылған май жанып жатқан кезде, келінмен бірге жүрген әйелдердің бірі алақанын отқа жылытқан соң, келіннің жүзін сипайды. Үлкен үйдің отына деген құрмет белгісі ретінде, қалыңдық қайын атасының иығына шапан жабады. Осы сәтте үй иесі ошақ тұсындағы тулақты нұсқап, келінге отыруға ишара білдіріп: «иін қанған б1 илеген тулақтай, мінезің майдай жұмсақ болсын, қарағым» деп батасын береді [1].

Ш. Уәлихановтың зерттеулерінде гендерлік атаулар да ұшырасады: «Жігері мықты, тұлғалы әйелдерді Елті деп атайды (олар өздерінің сиқырлы қабілеті арқылы адамдарды еліктіріп, есінен тандырып – бар ой-санасын меңгеріп, бағындыра алатындар). Елті сөзі қазіргі қолданыстағы еліту сөзінің түбірі, олар да – «бақсы» [1]. Осындай ғылыми-этнографиялық құнды мәліметтер Ыбырай Алтынсариннің еңбектерінде де орын алған. Ол өз шығармаларының бірқатарын қазақ халқының салт-дәстүрлік ерекшеліктерін зерттеуге арнап, этнографиялық очерктер жазған. Ы. Алтынсариннің «Орынбор ведомствосы қазақтарының өлген адамды жерлеу және оған ас беру дәстүрлерінің очеркі» мен «Орынбор ведомствосы қазақтарының құда түсу, қыз ұзату және той жасау дәстүрлерінің очерктері» атты еңбектері түгелдей дерлік гендерлік аспектіні ескере отырып жазылған [2]. Ол қазақтарда қайтыс болған кісіні жерлеу рәсімдерін сипаттаған кезде, марқұмның әйелі, қызы, шешесі, әпке-қарындастарының дауыс шығарып жоқтауы, қабір тұрғызу (қабірдің ауыл маңындағы ең биік жота, тау не өзен-көлге жақын орынға салынатыны, ер адамдардың моласының басына найза, әйелдер зиратына бақан не пішпек қойылатыны) жоралғыларын және өзге де дәстүрлерді баяндаған. «Орынбор ведомствосы қазақтарының құда түсу, қыз ұзату және той жасау дәстүрлерінің очеркі» еңбегінде [2] қыз аулында өтетін «Қынаменде», «Қызқашар» ойын-сауығы, күйеу жігіт пен қалыңдықты кезіктіруде берілетін кәделер («желі аттар», «ит ырылдатар», «кемпір өлді», «отқа салар», «қол ұстатар», «шаш сипатар», «көрпе кимылдатар», т.б.) толықтай сөз болады.

Гендердің дәстүрленуінің бастауы ерте замандардан бері сақталып келе жатқан салт-дәстүрлер, әдет-ғұрыптар мен мәдени-тілдік құндылықтардан тұрады. Ыбырай Алтынсариннің қазақ халқының салт-дәстүрлерін зерттеудегі негізгі мақсаты – дәстүрдің озығы мен тозығын ғылыми түрде талдап, өзінің жеке көзқарасын білдіре отырып, дәстүрдің мән-мағынасын ашу және озат дәстүрлерді тәрбиенің құралы ретінде пайдалану еді. Ы. Алтынсариннің еңбектерінде қазақ халқының мәдениеті мен тіліне қатысты гендерлік мәселелер айқын көрініс тапқан.

Сонымен қатар, тілімізге Ыбырай Алтынсарин арқылы енген гендерлік мақал-мәтелдер де көптеп кездеседі. Бұл мақал-мәтелдер қазақ халқының дүниетанымындағы ер мен әйелдің рөлі, олардың арасындағы әлеуметтік қарым-қатынастарды көрсетеді. Мысалы, «Ерлер көп болса – отын жоқ, әйелдер көп болса – су жоқ», «Жан жолдасың – жарың», «Ер – бас, қатын – мойын», «Ұятсыз қатын тұзсыз ас секілді», «Сұлу – сұлу емес, сүйген – сұлу» сияқты мақалдар қазақ қоғамындағы еркек пен әйел арасындағы рөлдерді, олардың арасындағы өзара байланыс пен теңсіздікті көрсетеді. Тағы бір атап өту қажет жайт – Қазақстанда қыздардың арнайы оқу орнында бөлек оқытылуы ХІХ ғасырдан басталып, бұл іс Ы. Алтынсарин есімімен тікелей байланысты. Оның 1886 жылы жазған «Қазақтың болыстық мектептері туралы записка» атты еңбегінде әр болыста мектеп ашудың маңыздылығы жан-жақты дәлелденген. Бұл жазбада қазақ қыздарының білім алуына айрықша назар аударылған және сол дәуірдегі әйелдердің қоғамдағы орнын арттырудың қажеттілігі көрсетілген. Жазба жарық көргеннен кейін көп ұзамай, Бірғызда қазақ қыздарына арналған арнайы мектеп ашылып, бұл қазақ қоғамы үшін айрықша оқиғаға айналды.

Кейін Ыбырай Алтынсарин патша үкіметіне қыздар училищесін ашу жөнінде ұсыныс білдірді. Тек екі жыл өткен соң, нақты айтқанда 1891 жылы Торғайда, 1893 жылы Қостанайда, 1895 жылы Қарабұтақ елді мекенінде, сондай-ақ 1896 жылы Ақтөбеде арнайы қыздар училищелері ашылды. Осы бес оқу орнында 1896 жылы барлығы 211 қыз білім алды, оның ішінде 70-і – қазақ қыздары, ал қалғандары – орыс қоныстанушыларының қыздары болды. Бұл деректердің гендер мен тіл байланысын ашып көрсету тұрғысынан маңызы зор. Өйткені, қыздарды оқыту және олар үшін арнайы білім беру орындарын ашу – қоғамдағы гендерлік теңсіздікті жоюға бағытталған үлкен қадам болды. Сонымен қатар, қазақ қыздарының білім алу мүмкіндіктері кеңейген сайын, олардың қоғамдық рөлдері мен тілдік тәжірибелері де өзгеріп, жаңа әлеуметтік рөлдер мен тілдік концепттер қалыптаса бастады. Тіл ғылымында гендерлік бағыт бірден пайда болмағаны сияқты, қазақ тіл білімінде де гендерлік лингвистикасының алғашқы белгілері ХХ ғасырдың басында ғана көріне бастады. Қазақы гендерлік бағытты қалыптастыруда Ахмет Байтұрсынұлы мен Құдайберген Жұбанов сияқты ғалымдардың ғылыми мұраларының орны ерекше. А. Байтұрсынұлы еңбектерінде тікелей гендерлік атаулар қарастырылмағанымен, ер мен әйел тілдеріне тән гендерлік ерекшеліктер ашып көрсетілген. Мысалы, «ғұрып сөзі» мен «қалып сөзі» ұғымдарына қатысты пікірлерінде гендерлік ерекшеліктерге ерекше көңіл бөлінген. Ғалымның пікірінше, салт-дәстүр жырларының бір тобы тек әйелдер ғана орындайтын бесік жыры мен жоқтау өлеңдері болса, тағы бір тобы (беташар, бата) тек ерлердің үлесінде екен.

Мысалы, «жоқтау – өлген кісіні жоқтап сөйлеу. Жоқтау көбінесе белгілі адамдарға айтылады. Өлген адамның қатыны, я қызы, я келіні зарлы үнмен өлген адамның тірідегі істеген істерін, өлгенінше бастарына түскен қайғы-қасірет, күйіктерін шағып, жылағанда айтатын жыр түріндегі сөз» деп, әйелдердің ерекше рөлін атап өткен. Ал бата туралы айтқанда: «Бата – біреуге алғыс бергенде айтылатын сөз; батаны ақсақал адамдар айтады. Батағөй шалдар басы бар табақты тартуға алып келгенде, асты жеп болғанда да бата қылады» деп ер адамдардың қатысуын сипаттайды [3]. Бұл еңбектерде гендерлік ерекшеліктерді тіл мен салт-дәстүрлер арқылы түсіндірудің маңызы зор. А. Байтұрсынұлы гендерлік мәндер мен ерекшеліктерді қоғамдағы тілдік құрылымдармен байланыстыра отырып, қазақ тілінің гендерлік аспектілерін түсінуге зор үлес қосты.

Әйел мен ер адам тілінің ежелгі белгілері қазіргі уақытта да аңғарылады, бұл жағдай әлеуметтік, экономикалық, діни ықпалдар мен салт-дәстүрлердің әсерінен сақталып отыр. Мұндай ерекшеліктер тіл құрылымында өзіндік сипатымен көрініс табады. Гендерлік бірліктер мен гендерлік элементтер туралы ХVІІІ ғасырда антропологтар мен ХІХ ғасырда этнографтардың еңбектерінде біршама сөз болғанымен, ХХ ғасырда бұл мәселе Қ. Жұбановтың зерттеулерінде тілдік-гендерлік белгі ретінде айқын бейнеленді. Қ. Жұбанов мұраларына терең талдау жүргізіп, соның ішінде оның гендерлік-лингвистикалық тұжырымдарына алғаш назар аударған Б. Хасанұлы: «Жалпы тіл ғылымында «еркек тілі», «әйел тілі» деген ұғымдар орныққан. Бұл мәселеге көңіл бөлген аздаған ғалымдар да бар» [4], – деп атап көрсетіп, қазақ әйелдерінің сөйлеу ерекшелігі Қ. Жұбанов еңбектерінде алғаш рет гендерлік аспектіде қарастырылғанын нақтылайды.

Тіл мен адамның жыныстық айырмашылығына байланысты тіл қолдану ерекшеліктерін Қ. Жұбанов айқын көрсеткен. Оның пікірінше, әйелдер тілінің өзіндік ерекшеліктері көптеген мәдениеттерде, оның ішінде қазақ тілінде де байқалады. «Күншығыста әйелдер тұрмысы ерекше жағдайда болғандықтан, әйелдерге арнаулы түрлі әдет-ғұрып өзгешеліктері мұнда жиі ұшырайды. Сол әдет-ғұрып өзгешеліктерінің бірі – осы күнге шейін Кавказда армян, грузин, түріктер арасында сақталған әйелдердің ым тілі. Жаңа түскен келіншек қай жерде бір айға, қай жерде бір жылға шейін ата-енесімен дыбыстап сөйлеспейді, ымдап сөйлеседі. Бұл тілді армяндар «нашнауар» дейді. Нашнауар сондай бай, сондай ұшталған тіл. Мұнымен әйелдер сумаңдатып ала жөнелгенде дыбыс тілінен еш кемдігі жоқ сияқты» [5]. Бұл сипаттама әйелдер арасында тілдің ыммен немесе басқа да ерекше белгілермен қолданылатындығын көрсетеді, әрі бұл тілдік ерекшеліктердің әртүрлі халықтарда сақталғанын білдіреді.

Қ. Жұбанов қазақ әйелдерінің тілдік ерекшеліктері туралы да алғаш рет гендерлік тұрғыдан сөз қозғаған. Ол қазақ тіліндегі әйелдерге тән бірқатар тілдік белгілерді атап өтеді: «Әйелдерге ғана арнаулы, жүйелі болмаса да, әйел тілінің өзгешелігі қазақта да жоқ емес. Сол өзгешеліктердің бірі әйелдерде ғана болатын «ернін шығару» (кеміткенде), «бетін шымшу» (ұятсынғанда), «аузын шыпп еткізу» (таңданғанда), аузын быртылдату (кекеткенде). Міне, мұның соңғы екеуінде үнсіз ым ғана емес, дыбыс шығару да бар. Бірақ дыбыс айырынды (членораздельный) емес» [5]. Бұл сипаттамалар қазақ қоғамында әйелдер тілінің жеке дара ерекшеліктерін, сондай-ақ олардың тілдік қарым-қатынасында қандай белгілер мен дыбыстар қолданылатындығын көрсетеді. Мұнда тілдің тек сөйлеу құралы ғана емес, сонымен қатар мәдени және әлеуметтік рөлдерді, дәстүрлерді сақтаушы және білдіруші құрал ретінде қолданылғаны байқалады.

Қ. Жұбановтың сөздердің этимологиясына қатысты айтқан пікірлері гендерлік лингвистикалық зерттеулер үшін маңызды әрі негізді. Мысалы, «абыз» сөзі туралы: ескі заманда шамандарды «абыз» деп атаған. Ру қоғамында олар рудың ақсақалдары болғандықтан, бұл сөз үлкендерді білдіретін жалпы атауға айналған. Осыдан, әйелдердің үлкенін «абысын», татарлар «абыстай», ал ағаларын «абзи» деп атау қалыптасқан. Бұл сөздер «абыз» ұғымынан тараған. Қ. Жұбанов, сондай-ақ, «швили» және «кали» сөздеріне де мән беріп, олардың түбірі шв деген элементтен шыққанын көрсетеді. Шв қыпшақ тіліндегі шық сөзін еске түсіреді. Бұл мысалдың негізінде, Қырым татарлары мен басқа түркі халықтарында «бала» деген мағынаға сәйкес шаға сөзінің қолданылуы байқалады. Бұдан кейін ғалым «ұғлан» сөзін талдай келе, оның тек ер балаларға қатысты қолданылатындығын, ал бұл сөздің қыздар үшін қолданылмайтынын атап өтеді. «Ұғлан» сөзі асқақ стильде қолданылатын ер бала мен ұлан сөзінің синонимі ретінде келтірілген. Ғалымның қызалақ сөзіне қатысты пікірлері де қызықты: ол осы сөздің қыз бен олақ сөздерінің бірігуінен пайда болғанын түсіндіреді. Олақ сөзі қазіргі уақытта Сібірдің батысындағы тілдерде «баланы», «ұлды» білдіреді. Сондықтан қызалақ сөзі де осы мағынада пайда болған. Сондай-ақ, ғалым «қатын» сөзінің тарихи мағынасын да зерттеген. Ол алғашында ханның әйелдеріне арналған атау болғанын айтады. Келешекте, бұл сөз ханның уәзірлерінің әйелдеріне де қатысты қолданылған. Соңында, бұл термин байдың барлық әйелдеріне де қатысты қолданыла бастаған. Осылайша, Қ. Жұбановтың зерттеулері тіл мен мәдениеттің арасындағы байланыстарды, гендерлік терминдердің даму жолдарын тереңірек түсінуге мүмкіндік береді [5]. Қ. Жұбанов тұжырымы: «Тіліміздің сонау ұзақ жолда қандай өзгерістерге ұшырағанын білу керек. Бұрынғыны білу жай әшейін мақсат емес, тілді меңгерудің бір амалы. Біз тілді меңгеріп болғанымыз жоқ, толық меңгерсек қана оны дұрыс бағытта өзгерте аламыз» [5]. Н.И. Ильминский, Г.Н. Потанин, А.Н. Самойлович, Н.И. Гродеков, Н.А. Баскаков еңбектерінде де тыйым салынған сөздер, табу мен эвфемизмдерге қоса, ат тергеу дәстүрімен байланысты әйел тіліне тән ерекшеліктер сипатталады. Бұл мәселе Ә. Ахметовтің зерттеулерінде жан-жақты қарастырылады [6].

Қазақ тілін алғашқылардың бірі болып зерттеген Н.И. Ильминский қазақ келіндерінің ұлттық дәстүрге сәйкес ат тергеу салтын қатаң ұстанатынына айрықша мән берген. Бұл дәстүр қазақ қоғамында ұрпақ жалғастыру мен ата-бабалардың есімдерін құрметтеу мақсатында қалыптасқан. Н.И. Гродековтың келтірген деректері бойынша, қазақ пен қырғыз халқының ізетті әйелдері қыз кезінен-ақ болашақ күйеуінің жеті атасына дейінгі туыстарының есімдерін атауды ұят санап, бұл туралы айтудан тартынған. Оның орнына оларды басқа атпен атайтын болған. А.Н. Самойлович Мұстафа Шоқай жинаған мәліметтерге сүйене отырып, қазақ халқының ішіндегі қыпшақ руының қалай ат тергеу дәстүрін сақтағанын зерттеген. Оның айтуынша, қыпшақ ішінде белгілі бір аталардан қыз алыспау тәртібі болған. Мәселен, жанай, пашты, торы секілді ру аталарының арасында қыз алыспау дәстүрі сақталып, бұл әдеттер қыз беріп, қыз алуға қатысты қатал талаптар қойған. Бұл дәстүр тек қана әлеуметтік міндет болып қоймай, өзара құрмет пен таза ұрпақ жалғастыру үшін маңызды саналған. Ғалымдар қазақ қоғамындағы ат тергеу салтының өзіне тән ерекшеліктерін де атап өтеді. Мысалы, торы руының келіндері өздерінің ата-

бабаларының есімдерін атамай, олардың бір буынын алып тастап, түрлі эвфемистік атауларды пайдаланған. Олардың орнына шымшық, шөже немесе жау шөже деген сөздер қолданылған. Бұл сөздер қазақ халқының ата-бабалар есімдерінің құрметін сақтауға деген ұмтылысының нәтижесі болған. Ал жылқыайдарлардың келіндері «жылқы» деген жалпы есім мағынасындағы сөзді де тергеп, оның орнына мінгіш немесе туар сияқты эвфемизмдерді пайдаланған деп берілген» [7].

Ат тергеу салты Ы. Алтынсаринде де аталған: «Бір қазақтың бес ұлы болыпты. Олардың аты: Көл, Қамыс, Қасқыр, Қой және Пышақ екен. Бір күні келіні суға барса, көлдің аржағында, қамыстың бержағында қасқыр қойды жеп жатыр екен. Сонда келіні жүгіріп келіп: сарқыраманың аржағында, сылдыраманың бер жағында маңыраманы ұлыма жеп жатыр, тезірек жанығыш пен кескішті жеткізіндер» – [8] дейтін ақылды келіннің атасына айтқан астарлы әңгімесі бұл күнде табу мен эвфемизмге қойылған ғажайып ескерткіштей, әлемдегі ең салиқалы басылымдардың бірі – Британия энциклопедиясының төрінен орын алып, дүйім дүниеге танымал болғандығын Ә. Ахметов атап көрсеткен [6]. Ол: «Әлем халықтарында, соның ішінде кейбір түркі жұрттарының мәдениетіне де тән, адам аттарына қатысты тыйымның бір ерекше түрі ұшырасады. Бұл тыйым түрі магиялық тыйымдардан сәл өзгеше. Себебі бұл тыйымдар, негізінен, жыныстық айырмашылыққа байланысты тек әйелдерге не тек ер адамдарға ғана қатысты қолданылады», – дей келе, табудың жыныспен сабақтас түрлерін зерттеген Ә. Краулейдің мәліметтерін түркі тілдері, соның ішінде қазақ тілі деректерімен салыстыра талдайды [9].

Қазақ тіліндегі гендерлік факторды зерттеу оның тарихи дамуына байланысты қарастырылуы тиіс. Сонымен қатар, жыныстық айырмашылықтарға негізделген тілдегі мәселелерді шешу жолдарын табу да маңызды. Осыған орай, қазақ тіліндегі гендерлік-лингвистикалық зерттеулердің тарихын үш кезеңге бөлуге болады:

1. Гендерлік ерекшеліктерді көрсететін жеке деректерге негізделген зерттеулер. Бұл кезеңде тіл мен жыныстың байланысы әлі де нақты жүйелі зерттелмеген еді. Бірақ жекелеген зерттеушілердің еңбектерінде гендерлік аспектілер алғашқы рет айқындала бастады.

2. Тіл мен жыныс арасындағы байланысты қарастыратын, гендерлік сипат алған зерттеулер. Бұл кезеңде қазақ тіліндегі ерлер мен әйелдер арасындағы тілдік ерекшеліктер жүйелі түрде зерттеліп, гендерлік айырмашылықтар мен оның қоғамдағы рөлі нақты белгіленді.

3. Гендерлік-лингвистикалық бағыттағы зерттеулердің қалыптасуы. Бұл кезеңде гендерлік лексика мен грамматикалық құрылымдардың, сондай-ақ тілдегі гендерлік стереотиптер мен таптаурындардың әсері мен көрінісі терең зерттеле бастады.

Соңғы жылдары жарияланған ғылыми еңбектер қазақ тіл біліміндегі гендерлік лингвистика саласына қызығушылықтың арта түскенін көрсетеді. Гендерлік тілдік белгілер арнайы зерттеу нысанына айналып, осы салада көптеген ғылыми мақалалар жарияланып, диссертациялық жұмыстар орындалуда. Атап айтқанда, гендерлік лингвистика, әйел тілі, қыздың сөйлеу әдебі, «Мәшһүр Жүсіп Көпейұлы шығармаларының гендерлік сипаты» сынды тақырыптарға қатысты көптеген мақалалар жазылып, баяндамалар жасалды. Б. Хасанұлы гендерлік мәселелер бойынша ғылыми жұмыстарға жетекшілік етіп, зерттеулер жүргізсе, З.К. Сәбитова гендерлік қарама-қайшылықтардың тілдегі көрінісін зерттеді. Сонымен қатар, Н.М. Жанпейісова ана концептін контрастивтік-лингвомәдениеттанымдық тұрғыдан, атап айтқанда, ана/мать қатынасында зерттеп, З.Ж. Түйебекова қазақ, орыс және ағылшын тілдерінің морфологиясында гендерлік салғастырмалы зерттеулер жүргізіп келеді. Бұдан бөлек, З.М. Нұржанова, Г.Б. Мамаева, В.Д. Нарожная, О.Л. Сохацкая, Г.К. Исмағұлова, А.Т. Оңалбаева сынды ғалымдардың еңбектері де маңызды зерттеулер қатарына жатады. ХХІ ғасырдың басынан бастап, гендер мәселесі қазақ тілінде ғана емес, сонымен қатар басқа тіл білімдерінде де арнайы зерттеу нысаны ретінде тіл теориясы тұрғысынан қарастырыла бастады.

Бұл бағыт Б. Хасанұлының еңбектерінен бастау алады. Ғалым қазақ тіл білімінде гендерлік бағытты қалыптастыру жолдарын нақты айқындап көрсеткен:

1. Салыстырмалы және салғастырмалы гендерлік тілтаным (мысалы, морфология деңгейінде адамның аты-жөніне, әкесінің атына белгілі бір жұрнақтың немесе жұрнақ

түрінің қолданылуы не қолданылмауы; тек (род) категориясының қазіргі тіл жүйесінде және оның даму тарихында бар-жоғын анықтау, т.б.).

2. Гендерлік паралингвистика. Бұл бағыт қазақ тіліндегі ишара, қимыл, ым-сигналдарға негізделіп қалыптасуы қажет. Қазақы болмысқа сай паралингвистикалық гендерлік зерттеулер өмірдің түрлі салаларына (мәдениет, сахна тілі, көпшілік алдында сөйлеу, т.б.) өз ықпалын тигізе алады.

3. Гендерлік лексикография. Бұл бағыт қазақ және өзге тілдердің негізінде жүзеге асуы керек.

4. Гендер мен тіл үйрену. Бұл саладағы зерттеулер тіл саясатын жоспарлауда маңызды рөл атқарады [10].

Қорытынды

Қазақ тіліндегі гендерлік лингвистика тақырыбы соңғы жылдары өзекті бағытқа айналып, ғылыми зерттеулердің маңызды саласына айналды. Тіл мен жыныс арасындағы байланыс тек теориялық тұрғыдан емес, сонымен қатар әлеуметтік және мәдени аспектілер арқылы да қарастырылуда. Гендерлік ерекшеліктердің тілдегі көрінісі, әйелдер мен ерлердің сөйлеу мәдениетіндегі айырмашылықтар, гендерлік стереотиптердің қалыптасуы және олардың тілді қолданудағы ықпалы - бұл мәселелердің бәрі кең ауқымды зерттеулер мен ғылыми еңбектерді талап етеді. Қазақ тіліндегі гендерлік зерттеулердің тарихы мен қазіргі даму деңгейі көрсеткендей, бұл сала ХХ ғасырдың басынан бері маңызды бағыт болып қалыптасып келеді. Әсіресе, Ахмет Байтұрсынұлы мен Құдайберген Жұбанов сияқты ғалымдардың еңбектерінде гендерлік ерекшеліктердің алғашқы іздері байқалады. Ал қазіргі уақытта Б. Хасанұлы, З.К. Сәбитова, Н.М. Жанпейісова сияқты зерттеушілер гендерлік лингвистика бойынша терең ғылыми ізденістер жүргізіп, бұл саланың дамуына зор үлес қосуда. Қазақ тілі мен мәдениетіндегі гендерлік белгілердің зерттелуі ұлттық құндылықтарымызды, салт-дәстүрлерімізді және тілдік құрылымдардың дамуын түсінуге мүмкіндік береді. Бұл бағыттағы зерттеулердің нәтижелері тілдік саясатты, білім беру жүйесін, әлеуметтік қатынастарды реттеуде маңызды құралға айналуы мүмкін. Гендерлік лингвистика тек академиялық салада ғана емес, қоғамның әртүрлі қырларында да маңызды орын алатындықтан, бұл зерттеулердің келешекте қоғамдағы гендерлік теңдік, мәдениетаралық түсіністік және тілдің дамуындағы рөлі ерекше болатыны сөзсіз.

Әдебиеттер

1. Валиханов Ч. Следы шаманства у киргизов // Валиханов Ч.Ч. Собрание сочинений в пяти томах. – Алма-Ата: Каз. сов. энциклоп., 1985. – Т. 4. – 528 с.
2. Алтынсарин Ы. Таңдамалы педагогикалық мұралары. – Алматы: Рауан, 1991. – 240 б.
3. Байтұрсынов А. Ақ жол: Өлеңдер мен тәржімелер, публ. мақалалар және әдеби зерттеу / Құрастырған Р. Нұрғалиев. – Алматы: Жалын, 1991. – 320 б.
4. Хасанұлы Б. Ана тілі – Атамұра (Қазақ тілінің жер жүзі тілдері жүйесіндегі алатын орны). – Алматы: Жазушы, 1992. – 300 б.
5. Жұбанов Қ. Қазақ тілі жөніндегі зерттеулер. – Алматы: Ғылым, 1999. – 440 б.
6. Ахметов Ә. Түркі тілдеріндегі табу мен эвфемизмдер. – Алматы: Ғылым, 1995. – 280 б.
7. Хасанұлы Б. Қыздың сөйлеу әдебі – ана тілінің ажары // «Қазақ қызы: өткені, бүгіні, ертеңі: халықаралық ғылыми-практикалық конференция материалдары. – Алматы, 2003. – 1 том. – Б. 98-107.
8. Алтынсарин Ы. Таңдамалы шығармалар / Құрастырып, баспаға дайындаған Б.С. Сүлейменов. – Алматы: Қазақ ССР Ғылым Академиясының баспасы, 1955. – 180 б.
9. Kramarae S. Women and Men Speaking: Fundamentals for Analysis. Rowley Mass.: Newbury House 1981. – 300 p.
10. Хасанұлы Б. Қазақ тіл білімінде гендерлік бағытты қалыптастырудың өзекті мәселелері // Психолінгвистика және әлеуметтік тіл білімі: қазіргі күйі және болашағы: Халықаралық конференция материалдары. – Алматы, 2003. – Б. 284-288.

References

1. Valikhanov Ch. Sledy shamanstva u kirgizov [Traces of shamanism among the Kyrgyz] // Valikhanov Ch.Ch. Sobranie sochineniy v pyati tomakh. – Alma-Ata: Kaz. sov. entsikl., 1985. – Vol. 4. – 528 p. (in Russian)
2. Altynsarin Y. Tandamaly pedagogikalyk muralary [Selected pedagogical heritage]. – Almaty: Rauan, 1991. – 240 p. (in Kazakh)
3. Baitursynov A. Ak zhol: Olender men tarjimaler, publ. makalalar zhane adebi zertteu [White Road: Poems and translations, published articles and literary research] / Comp. R. Nurgaliev. – Almaty: Zhalyln, 1991. – 320 p. (in Kazakh)
4. Khasanuly B. Ana tili – Atamura (Kazakh tilinin zher zhyzi tilleri zhyyesindegi alatyn orny) [Mother tongue – Ancestral heritage (The place of the Kazakh language in the world language system)]. – Almaty: Zhazushy, 1992. – 300 p. (in Kazakh)
5. Zhubanov K. Kazakh tili zhonindegi zertteuler [Research on the Kazakh language]. – Almaty: Gylym, 1999. – 440 p. (in Kazakh)
6. Akhmetov A. Tyurki tillerindegi tabu men evfemizmder [Taboo and euphemisms in Turkic languages]. – Almaty: Gylym, 1995. – 280 p. (in Kazakh)
7. Khasanuly B. Qyzdyң soyleu adebi – ana tilinin azhary [Speech etiquette of girls – beauty of the mother tongue] // Kazakh qyzy: otkeni, bugini, erteñi: halyqaralyk gylymi-praktikalyk konferentsiya materialdary. – Almaty, 2003. – Vol. 1. – P. 98-107. (in Kazakh)
8. Altynsarin Y. Tandamaly shygarmalar [Selected works] / Comp. B.S. Suleimenov. – Almaty: KazSSR Gylym Akademiyasynyn baspasy, 1955. – 180 p. (in Kazakh)
9. Kramarae C. Women and Men Speaking: Fundamentals for Analysis. – Rowley, Mass.: Newbury House, 1981. – 300 p.
10. Khasanuly B. Kazakh til biliminde genderlik bagytty kaliptastyrudyn ozekti maseleleri [Topical issues of forming the gender direction in Kazakh linguistics] // Psikholingvistika zhane aleumettik til bilimi: kazirgi kuii zhane bolashagy: Halykaralyk konferentsiya materialdary. – Almaty, 2003. – P. 284-288. (in Kazakh)

Г.А. Тусупбекова, А.А. Жумагазыева*

Шәкәрім университет,

071412, Республика Казахстан, г. Семей, ул. Глинки, 20 А

*ORCID: 0009-0000-8894-2016

*e-mail: anelzhumagazieva09@mail.ru

РАЗВИТИЕ ГЕНДЕРНОЙ ЛИНГВИСТИКИ В КАЗАХСКОМ ЯЗЫКОЗНАНИИ

Аннотация. В данной статье рассматриваются особенности развития гендерной лингвистики в казахском языкознании. Гендерная лингвистика – это новая развивающаяся отрасль языковедения, которая направлена на выявление особенностей языкового поведения женщин и мужчин в казахском языке, а также на определение гендерных стереотипов и социальных ролей. Основная цель статьи – исследование гендерных лингвистических явлений в казахском языке, анализ их развития и текущего состояния через призму социального, культурного и исторического аспектов. В ходе исследования проводится сравнительный анализ гендерных особенностей казахского языка, а также структурных аспектов. Особое внимание уделяется лексическим единицам, фразеологизмам и метафорам, используемым в отношении женщин и мужчин, а также их роли в языке и динамике изменений во времени и пространстве. Кроме того, рассматривается межкультурное сопоставление гендерных норм, что позволяет исследовать гендерные явления в казахском языке в контексте других языков и культур. В исследовании применяются методы анализа, сравнения и синтеза. Основные теоретические и практические аспекты гендерной лингвистики рассматриваются на основе работ ведущих ученых казахского языкознания. Это исследование помогает определить развитие гендерных аспектов в казахском языке, а также предсказать направления будущих исследований в данной области.

Ключевые слова: гендерная лингвистика, гендерные стереотипы, социальные роли, лексические единицы, межкультурное сопоставление, гендерные нормы, языкознание.

G.A. Tusupbekova, A.A. Zhumagazyeva*

Shakarim University,

071412, Republic of Kazakhstan, Semey, 20 A Glinka str.

*ORCID: 0009-0000-8894-2016

*e-mail: anelzhumagazieva09@mail.ru

DEVELOPMENT FEATURES OF GENDER LINGUISTICS IN KAZAKH LINGUISTICS

Abstract. This article examines the development features of gender linguistics in Kazakh linguistics. Gender linguistics, as a newly emerging field of linguistic science, aims to identify the linguistic behavior characteristics of women and men in the Kazakh language, as well as gender stereotypes and social roles. By analyzing the social, cultural, and historical aspects of gender classification in language, the main goal of the article is to identify gender linguistic phenomena in the Kazakh language and study their development and current state. The study compares the gender-specific features and structural aspects of the Kazakh language. Special attention is paid to the lexical units, phraseological expressions, and metaphors used in reference to women and men, analyzing their roles in the language and examining the dynamics of their changes over time and space. Additionally, the article emphasizes the inter-cultural aspects of gender norms, allowing for a comparison of gender phenomena in the Kazakh language within the context of other languages and cultures. The methods of analysis, comparison, and synthesis are employed in the research. Drawing on the works of prominent representatives of Kazakh linguistics, the theoretical foundations and practical aspects of gender linguistics are examined. This study contributes to identifying the development and changes of gender aspects in the Kazakh language and helps define the future directions of research in this field.

Keywords: gender linguistics, gender stereotypes, social roles, lexical units, intercultural comparison, gender norms, linguistics.

Авторлар туралы

Түсіпбекова Ғалия Ауытқызы – филология ғылымдарының кандидаты, «Шәкәрім университеті» КеАҚ қазақ филологиясы кафедрасының аға оқытушысы, Қазақстан Республикасы, Семей, e-mail: autovna67@mail.ru, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2200-5614>.

Жұмағазыева Анель Асетқызы* – «Шәкәрім университеті» КеАҚ магистранты, Қазақстан Республикасы, Семей, e-mail: anelzhumagazieva09@mail.ru, ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-8894-2016>.

Сведения об авторах

Тусупбекова Галия Аутовна – кандидат филологических наук, старший преподаватель кафедры казахской филологии НАО «Шәкәрім университет», Республика Казахстан, Семей, e-mail: autovna67@mail.ru, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2200-5614>.

Жумагазыева Анель Асетовна* – магистрант НАО «Шәкәрім Университет», Республика Казахстан, Семей, e-mail: anelzhumagazieva09@mail.ru, ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-8894-2016>.

Information about authors

Galiya Tusupbekova – candidate of philological sciences, senior lecturer at the Department of kazakh philology NCJSC «Shakarim University», Republic of Kazakhstan, Semey, e-mail: autovna67@mail.ru, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2200-5614>.

Anel Zhumagazyeva* – master's student at NCJSC «Shakarim University», Republic of Kazakhstan, Semey, e-mail: anelzhumagazieva09@mail.ru, ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-8894-2016>.

Редакцияға енуі 17.07.2025

Өңдеуден кейін түсуі 10.08.2025

Жариялауға қабылданды 25.09.2025